

Kredyty na poprawę warunków mieszkaniowych dla rodzin o niskich dochodach i rodzin zagrożonych, Bułgaria

Program jest innowacyjną odpowiedzią na priorytet rządu Bułgarii dotyczący deinstytucjonalizacji (odchodzenia od opieki instytucjonalnej nad dziećmi). Program uruchomiony w 2008 r. ma na celu zapewnienie pozytywnych zmian społecznych poprzez wspieranie dobrej jakości usług adresowanych do dzieci zagrożonych wykluczeniem w lokalnej społeczności oraz przez poprawę warunków życiowych i sanitarnych rodzin o niskich dochodach i rodzin zagrożonych, oferując nieoprocentowane pożyczki na niewielkie remonty domowe. Pożyczki są finansowane przez Habitat Bułgaria i administrowane przez partnerskie organizacje w lokalnych społecznościach. Splacane kwoty są ponownie przeznaczone na pożyczki, co zapewnia trwałość i ciągłość programu. Celem długoterminowym jest opracowanie skalowalnego, ogólnokrajowego mikroinstrumentu finansowego.

Organizacja zgłaszająca: Krajowa Sieć ds. Dzieci, Bułgaria, Habitat for Humanity Bułgaria

Dane kontaktowe: Borianna Parvanova, kierownik projektu „Habitat for Humanity Bułgaria”: b.parvanova@habitatbulgaria.org

SŁOWA KLUCZOWE:

DZIECI, RODZINA, OPIEKA INSTYTUCJONALNA, POŻYCZKA

I. Podstawowe informacje

Ramy teoretyczne/konceptualne

Habitat for Humanity International¹ to chrześcijańska organizacja pozarządowa działająca na rzecz likwidacji biedy i bezdomności. W swojej działalności Habitat for Humanity Bułgaria kieruje się modelem holistycznego i multidyscyplinarnego podejścia zmierzającego do zrównoważonego rozwoju społecznego. Są to zasady przyświecające Habitat International dotyczące budowania prostych, solidnych i tanich domów oraz tworzenia stałych systemów finansowania mieszkań dla ubogich.

Historia

Procent dzieci w Bułgarii zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym wynosi 44,6%, Jest to najwyższy odsetek w Europie (stopa tego samego wskaźnika według danych Eurostatu za 2010 r. dla EU27 wynosi 26,9%²). Zagrożenie ubóstwem jest niezwykle duże w rodzinach wielodzietnych oraz w gospodarstwach domowych, których członkowie są bezrobotni. W przypadku rodzin romskich ubóstwo rodzin z dwójką lub większą liczbą dzieci osiąga

¹ www.habitat.org/eurasia

² Eurostat aktualności: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=STAT/12/21&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>

poziom 69%, a w gospodarstwach bez dzieci stopa ubóstwa wynosi 44%³. Rodziny należące do grupy największego ryzyka nierzadko nie mają dostępu do opieki zdrowotnej, a ich dzieci pozostają poza systemem edukacji. W takim kontekście dostępność usług socjalno-edukacyjnych decyduje o przetrwaniu.

W Bułgarii rozwój usług socjalnych adresowanych do dzieci i rodzin nadal jest bardzo ograniczony. Większość specjalistów odpowiedzialnych za politykę społeczną na szczeblu lokalnym nadal nie ma jasnej wizji współpracy z organizacjami; brak też pomysłu na profesjonalizację poszczególnych organizacji pozarządowych w sferze ekonomii społecznej. Jednocześnie duża grupa organizacji pozarządowych potrzebuje wsparcia, aby stworzyć niezbędne zasoby potrzebne do uruchomienia usług socjalnych.

Bułgaria należy do krajów europejskich o największej liczbie dzieci przebywających w placówkach opiekuńczo-wychowawczych. W 2010 r. 6 899 dzieci (w wieku 0–18 lat) przebywało w 130 placówkach socjalnych; dodatkowo około 7 200 dzieci — oficjalnie nieznajdujących się pod opieką instytucjonalną — w rzeczywistości oddzielono od rodzin i skierowano do organizacji przypominających placówkę opiekuńczo-wychowawczą (np. szkoły specjalne dla dzieci wymagających szczególnej uwagi lub ośrodki opieki medycznej oferujące też edukację, placówki wychowawcze—szkoły z internatem)⁴. W pierwszej połowie 2011 r. oficjalnie w 127 placówkach opieki społecznej przebywało 5 328 dzieci. Istnieje wiele dowodów wskazujących, że opieka instytucjonalna negatywnie oddziałuje na emocjonalny, społeczny i fizyczny rozwój dzieci⁵. Społeczna marginalizacja dzieci umieszczanych w placówkach opiekuńczo-wychowawczych jest problemem współczesności. Większość dzieci przebywających obecnie w placówkach opiekuńczo-wychowawczych pochodzi z rodzin w trudnych okolicznościach życiowych, posiadających więcej niż trójkę dzieci, gdzie wiele osób mieszka w jednym pomieszczeniu, brakuje odpowiedniego wyposażenia sanitarnego, elektryczności itd. Jak wskazują badania, złe warunki bytowe są jedną z głównych przyczyn odbierania dzieci rodzinom i umieszczania w placówkach opiekuńczo-wychowawczych. W wielu przypadkach młode rodziny mieszkają wspólnie z dalszymi krewnymi, które nie chcą (lub nie są w stanie) zapewnić przestrzeni kolejnemu dziecku. Złe warunki mieszkaniowe mogą też stanowić zagrożenie dla zdrowia lub życia dziecka⁶ — szczególnie zimą.

W 2008 r. Habitat for Humanity Bułgaria z powodzeniem zrealizował pilotażowy projekt w jednej ze wsi w regionie Stara Zagora. Faza pilotażowa pokazała, że nawet nieznaczne polepszenie warunków mieszkaniowych w społecznościach romskich i w innych grupach wykluczonych społecznie przekłada się na znaczny wzrost energii i wsparcia w społeczności. Dzięki tak pozytywnym rezultatom rozszerzono działania na rzecz przeciwdziałania porzuceniu dzieci — w latach 2009–2011 projekt objął swym zasięgiem 215 rodzin. W 2011 r. do grupy docelowej włączono inne rodziny o niskich dochodach z obszarów wiejskich. Rozszerzenie programu poprawy warunków mieszkaniowych będzie częścią szerszego wachlarza usług społecznych mających na celu holistyczne podejście do problemów grupy docelowej. Obecnie Habitat współpracuje z 9 lokalnymi organizacjami partnerskimi⁷. Do tej pory w ramach programu przyznano ponad 400 pożyczek na remonty. Głównym celem na kolejne dwa lata jest poprawa jakości życia 600 rodzin o niskich dochodach oraz redukcja zagrożenia dla

³ Open Society Institute-Sofia, World Bank (2010). *Early Warning System, sociological research on the effects of the world economic crisis on households*, Sofia: Instytut Otwartego Społeczeństwa.

⁴ Krajowa Agencja ds. Ochrony Dzieci, ASA, Ministerstwo Edukacji, statystyki z 2010 roku.

⁵ Bucharest Early Intervention Project (BEIP), project badawczy prowadzony przez dr Nathana Foxa, dr Dana Johnsona, dr Charlesa Nelsona, dr Charlesa Zeanaha — www.crin.org/resources

⁶ Podsumowanie informacji z wywiadów, rozmów i obserwacji prowadzonych przez ARK Bułgaria.

⁷ Szczegółowe informacje w części: „Świadczeniodawcy, personel, praca zintegrowana”.

zdrowia i rozwoju dzieci poprzez poprawę ich warunków mieszkaniowych — poza innymi usługami społecznymi świadczonymi przez partnerów Habitat.

Program „Poprawa warunków mieszkaniowych rodzin zagrożonych oraz rodzin o niskich dochodach” ma na celu zapewnienie pozytywnych zmian społecznych poprzez wspieranie wysokiej jakości usług adresowanych do dzieci i młodzieży zagrożonych wykluczeniem oraz poprzez poprawę warunków życiowych i sanitarnych rodzin o niskich dochodach i rodzin zagrożonych, dzięki nieoprocentowanym pożyczkom na niewielkie remonty domowe. Habitat Bułgaria finansuje Fundusz Remontowy dla organizacji lokalnych (większość z nich należy do Krajowej Sieci ds. Dzieci — KSD), które z kolei oferują małe pożyczki rodzinom z grupy docelowej.

Grupa docelowa

Program skierowany jest do dwóch rodzajów rodzin w potrzebie: rodzin zagrożonych i rodzin o niskich dochodach.

Rodziny zagrożone. Rodziny z dziećmi do 16. roku życia mieszkające w warunkach poniżej dopuszczalnych norm albo w warunkach powodujących potencjalne społeczne lub zdrowotne zagrożenie dla dziecka. Obecnie wiele z tych rodzin żyje w prowizorycznych domach, w bardzo złych warunkach sanitarnych: brak bieżącej wody, toalety czy łazienki, brak też dobrego ogrzewania oraz izolacji ścian. Jest to zagrożenie dla mieszkańców tych domów, a szczególnie dla dzieci. W większości przypadków w jednym lub dwóch pomieszczeniach mieszka kilka pokoleń. Na razie w Bułgarii nie ma przepisów prawnych dotyczących wsparcia dla rodzin w zakresie remontowania domów lub budowania nowych.

Rodziny o niskich dochodach. W ostatnim czasie Habitat poszerzył zasięg swoich działań, uwzględniając również rodziny o niskich dochodach zamieszkujące w małych bułgarskich wsiach. Na obszarach wiejskich odsetek osób żyjących w ubóstwie jest znacznie wyższy niż w miastach. Wynika to z niższych płac, wyższego bezrobocia, wysokiego odsetka ludności utrzymującej się z emerytur i świadczeń socjalnych, a także wysokich kosztów usług społecznych. Badania Banku Światowego dotyczące ubóstwa w Bułgarii wykazały, że wskaźnik ubóstwa jest czterokrotnie wyższy na wsi, a mieszkańcy wiejskich gospodarstw domowych stanowią 66% populacji żyjącej w ubóstwie⁸.

Dostępność

Habitat, pracując w społecznościach lokalnych, korzysta z doświadczenia i wiedzy miejscowych pracowników i urzędników opieki społecznej oraz z pomocy organizacji pozarządowych w identyfikowaniu rodzin zagrożonych i rodzin o niskich dochodach. Lokalni partnerzy dostarczają kluczowego wsparcia w następujących obszarach:

- informacja o rodzinach, których warunki mieszkaniowe mogą powodować zagrożenia dla zdrowia, rozwoju i sytuacji społecznej ich dzieci (w oparciu o zdobyte dane/planowane interwencje),
- monitorowanie rodzin po realizacji działań interwencyjnych,
- obsługa spłat pożyczki.

⁸ World Bank (2002). *Report for the evaluation of poverty in Bulgaria* (Raport z ewaluacji ubóstwa w Bułgarii).

Cele

Celem programu na rzecz rodzin zagrożonych jest opracowanie modelu pracy socjalnej ukierunkowanej na wczesną identyfikację problemów dzieci i rodzin zagrożonych. Chodzi też o szybkie rozwiązywanie problemów poprzez: dostarczenie wsparcia potrzebnego na koszty opieki medycznej, zapewnienie dotacji rządowych oraz poradnictwa rodzinnego. Program oferuje wsparcie w zakresie poprawy warunków życiowych rodzin, co z kolei zapobiega porzucaniu dzieci oraz oddawaniu ich pod opiekę instytucjonalną. Jak wspomniano we wcześniejszym punkcie, głównym celem na najbliższe dwa lata jest poprawienie jakości życia 600 rodzin o niskich dochodach oraz redukcja zagrożeń dla zdrowia i rozwoju dzieci.

Habitat dąży do stworzenia modelu skalowalnego, ogólnokrajowego narzędzia mikrofinansowania. System mikrofinansowania dotrze na obszary wiejskie w wybranych regionach kraju. Narzędzie mikrofinansowania będzie odpowiadać na pilne kwestie mieszkaniowe, np. ogólny remont lub potrzeby sanitarne. Uważamy, że ten model jest krokiem w kierunku zapobiegania migracji z terenów wiejskich w Bułgarii, poprzez zapewnianie dostępu do finansowania dla ludności wiejskiej nie korzystającej z banków i posiadającej niskie dochody.

Działania

Habitat, we współpracy ze swoimi lokalnymi partnerami, oferuje niewielkie nieoprocentowane pożyczki dla rodzin o niskich dochodach i dla rodzin zagrożonych mieszkających w warunkach poniżej normy. Proces dzieli się na poniższe etapy.

Etap 1: identyfikacja rodzin zagrożonych oraz rodzin o niskich dochodach mieszkających w warunkach poniżej normy

Habitat znajduje lokalne organizacje i uzgadnia z nimi warunki partnerstwa oraz ustala kryteria wyboru rodzin-beneficjentów. Habitat i lokalne organizacje pozarządowe ściśle współpracują z lokalnymi władzami, urzędnikami i pracownikami opieki społecznej, innymi organizacjami pozarządowymi, liderami danej społeczności oraz organami państwowymi, w celu zidentyfikowania rodzin zagrożonych oraz rodzin o niskich dochodach.

Etap 2: wybór rodzin

Proces wyboru rodzin jest realizowany lokalnie przez wyznaczone komisje selekcyjne (składające się z przedstawicieli Habitat, lokalnych organizacji partnerskich, urzędników władz lokalnych i opieki społecznej). Komisja selekcyjna analizuje i omawia zebrane informacje oraz decyduje, które rodziny zostaną przyjęte do programu.

Programy Habitat opierają się na zdefiniowanym zbiorze podstawowych wymogów. Wszystkie rodziny muszą, m.in.:

- być zdefiniowane jako rodziny zagrożone (przez pracowników socjalnych) lub jako rodziny o niskich dochodach, zgodnie z odpowiednimi kryteriami dotyczącymi ich warunków życiowych oraz poziomu dochodów;
- posiadać stałe źródło dochodu (choćby na niskim poziomie), aby móc spłacić pożyczkę, przy czym dochód nie może przekraczać maksymalnego limitu ustalonego przez Habitat;

- chcieć się zaangażować w prace remontowe i pomagać innym członkom społeczności. Dzięki temu rodzina zyskuje umiejętności, poczucie spełnienia oraz na przyszłość — lepsze zrozumienie konieczności konserwacji i napraw w domu.

Etap 3: wypłacanie i monitoring pożyczek

Rodziny–beneficjenci podpisują umowy i wszelką niezbędną dokumentację. Zgodnie z etapami uruchamiania pożyczki, rodziny otrzymują środki na przeprowadzenie remontu. Środki są przekazywane w formie nieoprocentowanej pożyczki, z doliczeniem niewielkiej opłaty za obsługę oraz korekty uwzględniającej stopę inflacji. Kwoty pożyczek wahają się od 200 do 700 dolarów, z miesięcznymi ratami i okresem spłaty uzależnionym od finansowych możliwości beneficjentów, zazwyczaj około 12–24 miesięcy. Jeśli beneficjent okaże się wiarygodny, po spłacie pierwszej kwoty ma możliwość ubiegania się o kolejną pożyczkę remontową, aby stopniowo poprawiać warunki mieszkaniowe rodziny.

Rodziny z grupy docelowej są często uzależnione od świadczeń socjalnych lub mają nieregularne/sezonowe dochody. Z tego powodu Habitat oferuje elastyczne harmonogramy spłat w niższych miesięcznych ratach w okresie zimowym.

Etap 4: monitoring i pomoc budowlana

Po wybraniu rodziny, Habitat i lokalni partnerzy ściśle z nią współpracują. W razie potrzeby, beneficjenci otrzymują porady dotyczące najlepszych i najbardziej efektywnych kosztowo dostawców potrzebnych materiałów, i otrzymują pomoc przy zakupie. Kierownik projektu, lokalni koordynatorzy oraz doradcy budowlani monitorują proces remontowy. Rodziny oraz sam remont są udokumentowane na zdjęciach przed i po działaniach interwencyjnych. Monitoring partnerów projektu jest realizowany przez pracowników społecznych, którzy koordynują działania projektowe i przekazują informację zwrotną do Habitat. Pracownicy socjalni zapewniają kontakt z lokalnymi władzami; wspierają proces remontowy (np. pomagając w kupnie materiałów budowlanych, załatwiając upusty na zakup itd.). Są odpowiedzialni za właściwy dobór rodzin, komunikację z rodzinami w trakcie trwania projektu, monitorują spłaty pożyczek oraz ogólną komunikację między lokalnymi organizacjami pozarządowymi a Habitat.

Etap 5: interwencje budowlane

Budowlane działania interwencyjne są częścią całości procesu pracy socjalnej i są realizowane małymi krokami, zgodnie z priorytetowością potrzeb. Interwencje umożliwiają przeprowadzanie małych napraw np. zakup dachówek, tynkowanie ścian, wzmacnianie fundamentów domu, osuszanie zalanych części podwórka, naprawę lub wymianę ram okiennych, naprawy podłogi — betonowanie, położenie linoleum, doprowadzenie bieżącej wody, odkażanie pomieszczeń mieszkalnych.

Etap 6: szkolenia oraz innego rodzaju usługi pomocowe

Aby zapewnić holistyczne podejście do problemów społeczności i rodzin zagrożonych, Habitat współpracuje z organizacjami partnerskimi, które świadczą **specjalistyczne usłu-**

gi dodatkowe oraz szkoleniowe. Dodatkowe wsparcie zależy od potrzeb danej społeczności i różni się zależnie od regionu, lecz ogólnie może obejmować:

- szkolenie z zakresu zarządzania finansami prowadzone przez Habitat dostarcza podstawową wiedzę o budżecie gospodarstwa domowego oraz umiejętności planowania i oszczędzania. Wyposaża gospodarstwa domowe o niskim dochodzie w umiejętność kontroli swoich zasobów finansowych i lepszego gospodarowania ograniczonym kapitałem. Konsultacje i pomoc są świadczone przez pracowników socjalnych — beneficjenci otrzymują informacje o dostępnych zasiłkach socjalnych i dodatkowej pomocy od lokalnego samorządu lub innych organizacji pozarządowych itd.
- Usługi z zakresu zdrowia reprodukcyjnego — zajęcia poświęcone kontroli urodzin, edukacja i pomoc w zakresie planowania rodziny i antykoncepcji; edukacja seksualna; mobilne zespoły konsultacyjne oferujące darmowe badania ginekologiczne.
- Edukacja zdrowotna — informacja, działania i edukacja dotycząca HIV/AIDS, gruźlicy i chorób przenoszonych drogą płciową.
- Mediatorzy szkolni — pracownicy socjalni pomagający rodzinom w utrzymaniu dzieci w szkole.
- Wsparcie dla lokalnych ośrodków kultury.
- Podstawowe umiejętności życiowe oraz szkolenia zawodowe, np. „Jak szukać pracy”, „Jak napisać CV”, „Jak wypełniać formularze i inne dokumenty” itd.

Sposób realizacji działań

W pracy z beneficjentami i partnerami stosujemy różne metody — zarówno pracy indywidualnej, jak i grupowej. W celu rozpowszechniania informacji o programie organizujemy prezentacje na różnych spotkaniach ze społecznością lub prowadzimy indywidualne konsultacje. Identyfikując klientów, a później monitorując wpływ i zakończone interwencje, lokalni pracownicy społeczni przeprowadzają wiele rozmów z kandydatami i ich rodzinami, w tym podczas wizyt domowych. Miejscowe instytucje zapewniają indywidualne konsultacje dostępne codziennie, nie tylko dla programu remontowego, ale także w zakresie wieloaspektowej pracy socjalnej.

Udział rodziców i dzieci w planowaniu, organizacji, opracowywaniu, wdrażaniu, wspomaganiu i/lub ewaluacji praktyk

Wszystkie rodziny wspierane przez Habitat są zaangażowane w proces oceny warunków mieszkaniowych, w których żyją oraz w proces ustalania priorytetowości najbardziej niezbędnych napraw domowych. Wszystkie rodziny wspierane przez Habitat zwykle współfinansują remonty lub dostarczają materiały budowlane z innych źródeł (np. używane cegły lub płytki). Ponadto wszystkie rodziny wspierane przez Habitat biorą udział w tzw. sprawiedliwym podziale potu, np. co najmniej jeden członek rodziny uczestniczy w remoncie jako wolontariusz. Często rodziny uczestniczące w programie otrzymują wsparcie sąsiadów i krewnych, zarówno w formie fachowej pomocy budowlanej, jak i pracy amatorskiej i wolontariackiej. Zazwyczaj sąsiedzi i krewni angażują się w remont, pomagając bezpośrednio lub dostarczając materiały albo oferując transport.

Promowanie podejścia

Habitat współpracuje ściśle z organizacjami lokalnymi, które aktywnie pracują z grupami docelowymi. Wspólnie z lokalnymi organizacjami Habitat identyfikuje najbardziej odpowiednie sposoby rozpowszechniania informacji o szansie na poprawę warunków mieszkaniowych — prezentacje na spotkaniach wspólnotowych, ogłoszenia w miejscach publicznych, prezentacje na spotkaniach kościelnych lub na spotkaniach nieformalnych itp. Pozytywny przykład innych rodzin uczestniczących w programie jest najbardziej skuteczną metodą rekrutacyjną — kiedy rodziny widzą, co zrobił ich sąsiad lub przyjaciele, czują się zainspirowane i zmotywowane do podjęcia podobnej inicjatywy.

Zapewnienie jakości

Habitat współpracuje z uznanymi lokalnymi organizacjami, które zbudowały długoterminowe relacje zaufania i wzajemnego partnerstwa z rodzinami z grupy docelowej. Habitat stosuje uznane na świecie standardy jakości warunków mieszkaniowych odnośnie do jakości projektu, trwałości, zabezpieczenia prawa własności, wody i urządzeń sanitarnych w nowo budowanych lub remontowanych domach.

II. Świadczeniodawcy, pracownicy, praca zintegrowana

Agencje, organizacje, interesariusze i specjaliści biorący udział w planowaniu, organizowaniu, opracowywaniu, realizacji i/lub promowaniu danej praktyki

Habitat współpracuje z lokalnymi organizacjami partnerskimi, które posiadają doświadczenie i wiedzę ekspercką w zakresie pracy z rodzinami z grupy ryzyka. Partnerzy lokalni koncentrują się na identyfikowaniu rodzin o niskich dochodach i z dziećmi zagrożonymi zaniedbaniem oraz na poprawie dostępu do usług służby zdrowia i opieki społecznej, tworzeniu polityki lokalnej dotyczącej przeciwdziałania porzucaniu dzieci i oddawaniu pod opiekę instytucjonalną. Aby wspomóc trwałe efekty poprawy warunków życiowych konieczna jest współpraca z partnerami, w celu rozwiązania problemu wykluczenia społecznego, bezrobocia, niskiego poziomu wykształcenia, złych warunków sanitarnych i zdrowotnych oraz planowania rodziny.

Tabela 2. Organizacje współpracujące przy wdrażaniu Habitat.

Region	Partner	Usługi świadczone przez lokalnego partnera	Rodziny, które skorzystały z usług do grudnia 2011
Stara Zagora	Stowarzyszenie Samarytan	Usługi socjalne – edukacja w zakresie opieki zdrowotnej, pomocy socjalnej, planowania rodziny, praca socjalna z rodzinami zagrożonymi, przeciwdziałanie porzucaniu dzieci	53
Dupnitsa	Stowarzyszenie Amala–Priateli	Zapobieganie odchodzeniu ze szkoły, szkolni mediatorzy, przeciwdziałanie zbyt wczesnym małżeństwom w społeczności romskiej, pomoc socjalna	76
Rakitovo	Fundacja Badeshte Rakitovo	Mediatorzy ds. opieki zdrowotnej, mediatorzy szkolni, opieka socjalna	21
Targovishte	Stowarzyszenie „Klub organizacji pozarządowych”	Edukacja zdrowotna, przeciwdziałanie porzucaniu dzieci, poradnictwo	98
Pleven	Lokalny Fundusz Pleven “Chitalishte”	Rozwój społeczności wiejskiej, praca socjalna z grupami ryzyka, wsparcie dla lokalnych ośrodków wspólnotowych (tzw. chitalishta)	120
Lom	Fundacja „Roma-Lom”	Mediacja na rzecz zapewnienia alternatywnych możliwości zatrudnienia; inicjatywy dla poprawy stanu edukacji społeczności lokalnej; darowizny żywności i opieka zdrowotna dla rodzin żyjących poniżej progu ubóstwa; stymulowanie dialogu międzykulturowego i tolerancji między różnymi grupami etnicznymi	10
Sofia	Fundacja „Rozwój zdrowotny i społeczny”	Prace rozwojowe ze społecznością romską w celu przeciwdziałania obejmowaniu opieką instytucjonalną, integracja Romów, edukacja społeczności romskiej w zakresie umiejętności rodzicielskiej, działania profilaktyczne dot. HIV i chorób wenerycznych, prowadzenie Ośrodka Zdrowia i Opieki Społecznej dla społeczności lokalnej	20
Kyustendil	Dom kultury „Vasil Levski 1965”	Społeczna i kulturowa integracja społeczności romskiej; prowadzenie biblioteki w dzielnicy romskiej, szkoła wieczorowa dla dorosłych Romów niepotrafiących pisać i czytać; szkolenia zawodowe; inicjatywy kulturalne	21
Dryanovo	Dom kultury „Razvitie 1869”	Praca socjalna i działania pomocowe na rzecz rodzin i osób indywidualnych z lokalnej społeczności; organizowanie działań kulturalnych i edukacyjnych dla młodzieży z Dryanova; zajęcia artystyczne dla amatorów	Początek w marcu 2012 r.

W jakim stopniu dana praktyka wykorzystuje doświadczenia władz lokalnych/NGO w zakresie świadczenia usług na rzecz rodzin i rodziców

Habitat ściśle współpracuje z wójtami wsi/burmistrzami miejscowości, w których działa. Poza wsparciem administracyjnym, wójtowie/burmistrzowie często są członkami komisji selekcyjnych lub osobiście stają się żyrantami niektórych z klientów. Lokalni nieformalni liderzy też często są zaangażowani w projekt — oferują informację zwrotną o kandydatach, ponieważ bardzo dobrze znają lokalną społeczność, i również stają się żyrantami niektórych klientów.

Zaangażowany personel, wykształcenie i przygotowanie pracowników, dostępne poradnictwo i wsparcie

Dzięki naszej współpracy z partnerami na terenie całego kraju stworzyliśmy sieć ponad 20 wysoko wykwalifikowanych specjalistów i wolontariuszy, którzy wypełniają różne zadania w całym procesie poprawy warunków mieszkaniowych i kompleksowego wsparcia, takie jak:

- 1) **identyfikacja rodzin zagrożonych oraz rodzin o niskich dochodach mieszkających w warunkach poniżej normy** (etap 1) — lokalni kierownicy projektów, lokalni pracownicy społeczni, mediatorzy ds. zdrowia i szkoły, liderzy danej społeczności, specjaliści ds. rodziny w lokalnych instytucjach ds. opieki nad dziećmi;
- 2) **wybór rodzin** (etap 2) — dobrowolni członkowie komisji selekcyjnych, zapewniający różnorodną wiedzę (pracownicy socjalni z lokalnych instytucji opieki nad dziećmi, lokalni wójtowie/burmistrzowie, liderzy danej społeczności, specjaliści ds. finansowych, przedstawiciele Ośrodka ds. Rozwoju Społecznego), wraz z pracownikami Habitat lub lokalnej agencji (koordynator programu Habitat, lokalni kierownicy projektów, pracownicy socjalni i mediatorzy społeczni);
- 3) **wypłacanie i monitoring pożyczek** (etap 3) — lokalni pracownicy oraz kierownik programu Habitat administrują procesem podpisywania umów i monitorują realizację remontów i proces spłaty;
- 4) **monitoring i pomoc budowlana** (etap 4) — lokalni fachowcy budowlani, wsparcie w zakresie mieszkalnictwa oraz konsultacje dot. prac budowlanych dla rodzin potrzebujących pomocy;
- 5) **interwencje budowlane** (etap 5) — realizowane przez zakontraktowanego specjalistę — prace nie wymagające kwalifikacji są wykonywane zazwyczaj przez rodziny i innych członków społeczności;
- 6) **szkolenia oraz innego rodzaju usługi pomocowe** (etap 6) — wykwalifikowani trenerzy i specjaliści kształcenia dorosłych.

Praca zintegrowana

Informacje w poprzednich podpunktach tego rozdziału.

III. Kontekst polityczny i wsparcie

Kontekst polityczny

Inicjatywa Habitat i partnerów jest odpowiedzią na jeden z głównych priorytetów rządu bułgarskiego, którym jest deinstytucjonalizacja.

Rząd Bułgarii przyjął „Wizję deinstytucjonalizacji dzieci w Republice Bułgarii” w Narodowej Strategii z dnia 24 lutego 2010 roku. Jest ona oparta na polityce najlepszego interesu dziecka, która ma na celu wspieranie rodzin i tworzenie najlepszych warunków do rozwoju dzieci i realizacji ich pełnego potencjału. Oczekuje się, że w wyniku realizacji strategii liczba dzieci umieszczonych w placówkach opiekuńczo-wychowawczych zmniejszy się, a ostatecznie tradycyjne placówki (domy dziecka) zostaną całkowicie zamknięte. Po sfinalizowaniu reformy zakończona zostanie praktyka umieszczania dzieci w wieku 0–3 lat w placówkach opiekuńczo-wychowawczych.

Planowane działania mają na celu przede wszystkim promowanie rodziny i rozwój usług mających na celu przeciwdziałanie porzucaniu dzieci, poprzez zapobieganie zagrożeniom w rodzinie, wczesną interwencję i wsparcie dla dzieci, jak również planowanie rodziny i usługi mediacji rodzinnej. Czynione są starania, aby w całym kraju wprowadzić opiekę zastępczą jako główną alternatywę dla umieszczania dzieci w wyspecjalizowanych placówkach, jak również, aby popierać adopcje. Priorytetem w realizacji tej strategii będzie deinstytucjonalizacja niepełnosprawnych dzieci umieszczanych w domach opieki społecznej.

Finansowanie

W okresie 2008–2011 organizacja Habitat zainwestowała ponad 140 000 euro bezpośrednio w remonty. Fundusze Remontowe, które założyliśmy z naszymi lokalnymi partnerami, są odzyskiwane i ponownie użytkowane, tj. comiesięczne spłaty są natychmiast wykorzystywane na udzielenie kolejnej pożyczki remontowej. Dzięki temu modelowi osiągamy trwałość i ciągłość naszej pracy. Program jest finansowany przez Habitat for Humanity International. Zależnie od wpływu i powodzenia modelu, program będzie kontynuowany przez kolejne lata. Poza tym, Habitat Bułgaria szuka zewnętrznych źródeł finansowania — na terenie kraju, jak i w Unii Europejskiej.

Inne formy wsparcia

Wcześniejsze rozdziały, opis etapu 6: „Szkolenia oraz innego rodzaju usługi pomocowe”.

IV. Wyciągnięte wnioski

Sposób prowadzenia ewaluacji

Lokalni kierownicy projektów i kierownik programu w Habitat nadzorują i monitorują realizację projektu na bieżąco za pośrednictwem comiesięcznych spotkań monitorujących postępy prac. Partnerzy i lokalni pracownicy społeczni koordynują działania projektowe i przekazują informację zwrotną do Habitat. Wszyscy klienci programu proszeni są o wypeł-

nienie krótkiej ankiety ewaluacyjnej 18 miesięcy po interwencji, w celu określenia, jaki miała wpływ na ich warunki i styl życia. Aby ocenić powodzenie działań projektu, wpływ na społeczność lokalną, a także w celu omówienia sposobów poprawy i zwiększenia efektywności wspólnej pracy, organizowane będzie forum oceny rocznej z udziałem przedstawicieli wszystkich lokalnych organizacji partnerskich i lokalnych interesariuszy. Zostanie wydana nieduża publikacja dotycząca wyników, wyciągniętych wniosków oraz zaleceń. Publikację otrzymają inne organizacje pozarządowe, instytucje oraz lokalne władze, po każdym z rocznych spotkań.

Główne osiągnięcia, rezultaty, wpływ, efekty i wyniki

Dzięki współpracy Habitat i lokalnych organizacji, standard życia naszych beneficjentów znacznie się poprawił. W zależności od indywidualnego środowiska domowego, po działaniach interwencyjnych nasi beneficjenci uzyskali większą przestrzeń życiową, młode rodziny wyprowadzają się z domu rodziców, dzieci dostają oddzielny pokój i więcej miejsca do zabawy i nauki, a pomieszczenia stają się bardziej higieniczne i chronione przed czynnikami zewnętrznymi. Wiele rodzin, które spłaciło pierwszą pożyczkę, bierze kolejną. Ten proces sprzyja budowaniu odpowiedzialności i zachęca rodziny do oszczędzania pieniędzy i lepszego gospodarowania domowym budżetem.

Efekty i wpływ praktyki zintegrowanego działania na przełamywanie międzypokoleniowej transmisji biedy, na wspieranie dzieci w osiągnięciu ich pełnego potencjału, na polityki krajowe

Model pracy Habitat opiera się bardziej na podejściu angażowania beneficjentów, niż czynienia z nich biernych odbiorców. Rodziny otrzymujące pożyczki na poprawę warunków mieszkaniowych mają szansę rozpocząć zmiany w swoim życiu i wziąć odpowiedzialność za te zmiany.

Fundusz remontowy zapewnia wartość dodaną kompleksowej pracy socjalnej oraz innego rodzaju wsparcia udzielanego przez lokalne organizacje pozarządowe. Pozwala lokalnym instytucjom znaleźć rozwiązanie kwestii mieszkań poniżej norm, to zawsze było problemem rodzin o niskich dochodach, lecz nie istniały dostępne środki do jego rozwiązania. Ta nowa szansa wzmacnia pozycje naszych lokalnych partnerów jako organizacji świadczących wielowymiarowe rozwiązania i holistyczne podejście do złożonych problemów docelowych społeczności.

Efektywność kosztowa

Więcej w części „Finansowanie”.

Potencjalne zmiany w praktyce wynikające z ewaluacji

Program poprawy warunków mieszkaniowych stale się zmienia i polepsza, bazując na ewaluacjach i osiągniętych wynikach. Zwracamy uwagę na specyfikę każdego regionu, w którym tworzymy partnerstwo i dostosowujemy procedury, kryteria, wysokość pożyczki itd. Przykładowo, kryteria dochodowe ustaliliśmy na podstawie statystyk regionalnych oraz

danych zebranych z wniosków pożyczkowych, w celu uwzględnienia różnic między PKB i stopą dochodu w oficjalnych statystykach krajowych a rzeczywistą stopą dochodu na obszarach wiejskich.

Przeszkody, wyzwania, trudności

Niektóre z napotykanymi wyzwań to:

- **ryzyko a potrzeba** — najbardziej potrzebujące rodziny to zazwyczaj rodziny bez stałego dochodu lub w ogóle bez dochodów, często utrzymujące się z zasiłków, co zwiększa ryzyko niedopełnienia zobowiązań i niespłacenia pożyczki;
- **zaangażowanie społeczne a skala** — nasz model jest skuteczny i replikowany. Jesteśmy zmotywowani do zwiększenia zakresu naszych działań na więcej regionów i społeczności wiejskich. Z drugiej strony, proces tworzenia partnerstw lokalnych i budowanie zaufania oraz pozytywnego wizerunku wśród społeczności lokalnej jest czasochłonny i zależy od wielu innych czynników, np. zdolności, wsparcia ze strony liderów, zatrudnienia i stanu wykształcenia społeczności docelowej itp.

Elementy, które można uznać za sukces

W Bułgarii nasz model jest bardzo innowacyjny i odbiega od złej praktyki ofiarowywania rodzinom zagrożonym wszystkim usług i pomocy „za darmo” i bez żadnych starań z jej strony, co tworzy zależność i brak odpowiedzialności. Program Habitat oferuje rodzinie szansę na podjęcie inicjatywy i branie odpowiedzialności za swoje teraźniejsze i przyszłe życie. Szczególnie udanym elementem jest szkolenie w zakresie zarządzania finansami, adresowane do obecnych i potencjalnych klientów. W ciągu ostatnich 3 lat, Habitat zrealizowała 22 sesje szkoleniowe i przeszkoliła ponad 330 osób.

Fundusz remontowy zapewnia wartość dodaną dla kompleksowej pracy socjalnej oraz innego rodzaju wsparcia udzielanego przez lokalne organizacje pozarządowe. Stanowi szansę dla lokalnych instytucji na rozwiązanie kwestii warunków mieszkaniowych rodzin o niskich dochodach, gdzie wcześniej nie istniały żadne opcje rozwiązań.

Inicjatywa pozwala na identyfikację ryzyka porzucenia dziecka na bardzo wczesnym etapie, co sprawia, że działania profilaktyczne są bardziej efektywne i skuteczne. Czyste i zdrowe środowisko domowe jest warunkiem lepszego rozwoju.

Do grudnia 2011 r. Habitat pomogło ponad 400 rodzinom w 9 regionach kraju. Odsetek spłaconych pożyczek wynosi ponad 90%.

W 2010 r. „Inicjatywa Partnerstwa na rzecz Przeciwdziałania Porzucaniu Dzieci” otrzymała Nagrodę Wiceprezesa Habitat za rozwijanie partnerstwa, za działania na rzecz poprawy warunków życia ponad 70 romskich rodzin o niskich dochodach z Rakitova, Dupnicy, Starej Zagory, Targovishte i Plevny.

W marcu 2011 r. inicjatywa „Pożyczki remontowe dla rodzin o niskich dochodach — partnerstwo w działaniu” realizowana przez Habitat we współpracy z organizacjami lokalnymi, otrzymała nagrodę „Projekt roku 2010” przyznaną organizacjom obywatelskim.

Nagrodzone projekty były oceniane na podstawie osiągniętych wyników, trwałości działań projektu, efektywności finansowej, udziału grup docelowych i społeczności lokalnych, innowacyjności usług i możliwości realizacji projektu w innych regionach kraju.

Co koniecznie robić, a czego zdecydowanie unikać

Powodzenie i efektywność naszych działań zależy od kilku istotnych zasad:

- Pomoc angażująca zamiast biernej. Habitat nie jest programem rozdającym dary. Poza spłacaniem rat miesięcznych, rodziny inwestują swój czas i pracę w naprawianie swoich domów. To podejście wpływa na rozwijanie pewności siebie, odpowiedzialności i sumienności.
- Poza zaliczką i miesięcznymi spłatami właściciele domów inwestują godziny swojej pracy („sprawiedliwość dzielenia potu”) w budowanie swojego domu oraz domów innych klientów.
- Współpraca z organizacjami uznanymi w danej społeczności. To zapewni dobrą komunikację z grupą docelową oraz efektywną spłatę pożyczek.
- Jasna i przejrzysta komunikacja w zakresie procedury wnioskowania, kryteriów i wymogów, warunków udzielania pożyczki, procesu selekcyjnego, monitoringu itd.
- Utrzymanie komunikacji z beneficjentami podczas procesu remontowego, spłaty pożyczki i później.
- Angażowanie społeczności docelowej w proces decyzyjny, nadzorowanie procesu budowy oraz wzajemne (wolontariackie) wsparcie przy pracach oraz innego rodzaju pomoc.
- Angażowanie beneficjentów na wszystkich etapach procesu remontowego i wymaganie ich udziału w ramach wolontariatu.

V. Wdrożenie w innych miejscach

Możliwość wdrożenia/zastosowania/dostosowania/przeniesienia praktyki w inny kontekst sytuacyjny

Program może być dostosowany do lokalnego kontekstu w każdej lokalizacji, w której działa Habitat. Niektóre aspekty elastyczności modelu wskazano w części „Co koniecznie robić, a czego zdecydowanie unikać”.

Elementy niepodlegające zmianom

- Cel mikrofinansowania
- Niecharytatywny charakter wsparcia mieszkalnictwa
- Główna grupa docelowa, np. rodziny o niskich dochodach żyjące w warunkach poniżej norm

Elementy, które mogą zostać przystosowane do innych uwarunkowań/kontekstów sytuacyjnych

- Wysokość i warunki pożyczki
- Kryteria dotyczące dochodu
- Procedura podpisywania umowy
- Określone grupy docelowe

Warunki decydujące o możliwości zastosowania praktyki w innym miejscu lub przystosowania jej do innych okoliczności

- Obecność wiarygodnej lokalnej organizacji aktywnie pracującej z grupą docelową
- Widoczna potrzeba i popyt mieszkaniowy
- Obecność szans na przyszłą rozbudowę i zintensyfikowanie program

Home-improvement loans for low-income families and families at risk, Bulgaria

The programme is an innovative response to the Bulgarian Government's deinstitutionalisation priority. Launched in 2008, it aims to facilitate positive social change by assisting in the provision of quality, community-based services for disadvantaged children and by improving the living and sanitary conditions of low-income families and families 'at risk' through no-interest loans for small home renovations. The loans are capitalised by Habitat Bulgaria and administered by 'partner' community-based organisations. Re-payments are 'recycled' to ensure programme sustainability and continuity. The longer term objective is to develop a scalable, country-wide micro financing facility.

KEYWORDS:

CHILDREN, FAMILY, INSTITUTIONAL CARE, THE LOAN